

**Міністерство внутрішніх справ України
Донецький юридичний інститут МВС України**

ЗАКРЕВСЬКА ТАМАРА ОЛЕКСІВНА

УДК 343.12

**ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС СВІДКА
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Маріуполь – 2021

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Донецькому юридичному інституті МВС України, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Кубарєв Іван Володимирович,
Донецький юридичний інститут МВС України,
завідувач кафедри кримінально-правових
дисциплін

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Кучинська Оксана Петрівна,
Інститут права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
професор кафедри кримінального процесу та
криміналістики

доктор юридичних наук, доцент
Циганюк Юлія Володимирівна,
Хмельницький інститут імені Блаженнішого
Володимира, Митрополита Київського і всієї
України ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія
управління персоналом», завідувач кафедри права
та правоохоронної діяльності

Захист відбудеться «13» травня 2021 року о 09.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради К 11.737.01 у Донецькому юридичному інституті МВС України за адресою: 87510, м. Маріуполь, просп. Луніна, 89.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донецького юридичного інституту МВС України за адресою: 87510, м. Маріуполь, просп. Луніна, 89.

Автореферат розіслано «13» квітня 2021 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

А.О. Данилевський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Однією з умов розбудови України як демократичної правової держави європейського зразка є якісне оновлення системи кримінальної юстиції, інституції якої здатні забезпечити охорону прав і свобод людини, протидію злочинності, захист інтересів суспільства та держави передбаченими законом кримінальними процесуальними засобами. Практична реалізація Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, порівняно з КПК УРСР минулого сторіччя (діяв понад 50 років), підтвердила важливість докорінної зміни моделі кримінального провадження, правового статусу його учасників, процесуальної форми досудового розслідування та судочинства загалом. У зв'язку з приведенням вітчизняного кримінального процесуального законодавства у відповідність з міжнародними стандартами, особливої актуальності набуває ґрунтовне дослідження процесуального статусу свідка у кримінальному процесі України.

Зважаючи на тенденції до збільшення кількості зареєстрованих заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення (з 3,2 млн у 2012 р. до 7,2 млн у 2020 р.)^{*}, належне законодавче й організаційне забезпечення процесуального статусу учасників кримінального провадження визнається одним з ключових пріоритетів, а показання свідка є одним з найпоширеніших джерел доказів. Однак, у слідчій практиці відомі ускладнення через невизначеність статусу свідка як учасника кримінального провадження та проблеми його участі у проведенні слідчих (розшукових) дій (СРД), що в умовах зростання навантаження на слідчих, працівників оперативних та інших підрозділів правоохоронних органів нерідко стає передумовами порушень ними процесуальної форми (а іноді й службових зловживань), що зрештою можуть призвести до небажаних процесуальних наслідків як на стадії досудового розслідування, так і під час судового розгляду. Про актуальність обраної теми свідчить також відсутність у сучасній науці кримінального процесу теоретичних розроблень, що дають змогу акумулювати вітчизняний і зарубіжний досвід у частині правового регулювання процесуального статусу свідка.

Різні аспекти, пов'язані з темою дослідження, неодноразово розглядали у своїх працях вчені в галузі кримінального процесу та криміналістики, зокрема: Ю. П. Аленін, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, Т. В. Варфоломеєва, Г. П. Власова, С. Г. Волкотруб, А. Ф. Волобуєв, В. І. Галаган, В. Г. Гончаренко, І. В. Гора, Ю. М. Грошевий, А. Я. Дубинський, В. С. Зеленецький, О. В. Капліна, І. М. Козьяков, М. В. Косюта, В. О. Коновалова, І. В. Кубарєв, Л. М. Лобойко, Т. О. Лоскутов, Є. Д. Лук'янчиков, В. Т. Маляренко, О. Р. Михайленко, М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, О. В. Одерій, М. В. Оніщук, Д. П. Письменний, М. А. Погорецький, В. О. Попелюшко, В. М. Савицький, Д. О. Савицький, Д. Б. Сергеева, С. М. Стахівський, М. С. Строгович, О. Ю. Татаров, В. М. Тertiшник, В. В. Топчій, Л. Д. Удалова, В. І. Фаринник, Ю. В. Циганюк, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський, Ю. М. Черноус, А. В.

^{*} Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

Шевчишен, В. Ю. Шепітько, В. П. Шибіко, Н. Г. Шукліна, М. Є. Шумило, О. О. Юхно, О. Г. Яновська та ін.

Наукові дискусії стосовно правових та організаційних засад участі свідка у досудовому розслідуванні в різні часи точилися також у працях О. В. Белькова, І. С. Ганенка, М. Б. Головка, Б. М. Качмара, О. П. Кучинської, Ю. В. Лисюка, В. М. Лушпієнка, К. В. Плеви, А. В. Свінцицького, П. В. Серебрянського, С. В. Слінько, Л. В. Черечукіної, А. С. Черкесової та ін.

Вагомий внесок таких учених у розроблення вказаної проблематики є безперечним, однак запровадження достатньо прогресивної сучасної моделі змагального кримінального процесу (з орієнтацією на західноєвропейські зразки) не повинно звужувати (обмежувати) природне для пострадянських держав правове регулювання статусу свідка, порядку отримання від нього показань, з'ясування їх правової природи та використання у доказуванні, що обумовлюється потребами практики, оскільки саме на підставі таких показань, у сукупності з іншими доказами, встановлюються обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, а, нерідко, за відсутності інших належних й допустимих доказів ухвалюється судове рішення. Тому, в умовах докорінних змін законодавства та правозастосовної практики потребують окремого комплексного дослідження проблемні питання процесуального статусу свідка у кримінальному процесі України, результатом якого мають стати науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вирішення наявних кримінальних процесуальних проблем. Зазначені фактори обумовлюють вибір теми дисертаційної роботи та її актуальність, а також свідчать про необхідність її комплексного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (Указ Президента України № 5/2015), Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України № 392/2020), Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України № 501/2015) та Плану заходів з її реалізації (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р), Плану заходів МВС України, спрямованих на реалізацію норм КПК України (наказ МВС України від 8 серпня 2012 р. № 685); Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр. (постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.), а також згідно з тематикою науково-дослідних робіт Донецького юридичного інституту МВС України на 2015–2018 роки «Актуальні питання протидії злочинності на сучасному етапі розвитку української держави» (№ 0111U0011288) та «Теоретико-прикладні основи забезпечення якості кримінального законодавства у сфері боротьби із злочинністю» на 2017–2020 роки (№ 0116U006148).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є розв'язання низки проблем теоретичного і практичного характеру, що пов'язані з процесуальним статусом свідка у кримінальному процесі України, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з удосконалення

кримінального процесуального законодавства та практики його застосування в аспекті предмета дослідження.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- розкрити генезу становлення та розвитку процесуального статусу свідка у кримінальному процесі України;
- надати кримінальну процесуальну характеристику свідка як учасника кримінального провадження;
- охарактеризувати показання свідка як джерела доказів;
- здійснити аналіз порядку надання правової допомоги свідку у кримінальному провадженні;
- розглянути специфіку надання правової допомоги свідку при проведенні окремих СРД;
- узагальнити наукові погляди щодо поняття та меж забезпечення безпеки свідка у кримінальному процесі України;
- висвітлити зарубіжний досвід забезпечення безпеки свідка від протиправних посягань;
- запропонувати шляхи удосконалення заходів забезпечення безпеки свідка у кримінальному процесі України.

Об'єкт дослідження – кримінальні процесуальні правовідносини, що виникають, розвиваються та припиняються з приводу участі свідка на стадії досудового розслідування та під час судового розгляду.

Предмет дослідження – процесуальний статус свідка у кримінальному процесі України.

Методи дослідження. У процесі дослідження застосовувались у комплексі загальнонаукові методи (спостереження, опису, порівняння, класифікації) для розгляду теоретичних і практичних проблем процесуального статусу свідка у кримінальному процесі України (розділи 1–3), а також спеціальні методи, зокрема: *історико-правовий* – для ретроспективного аналізу етапів становлення та розвитку законодавчої регламентації участі свідка у кримінальному процесі на теренах України (підрозділ 1.1); *системно-структурний* – для з'ясування елементно-компонентного складу процесуального статусу свідків як учасників кримінального провадження, зв'язків окремих елементів з іншими правовими категоріями (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 3.1, 3.2); *порівняльно-правовий* – під час компаративістського дослідження положень кримінального процесуального законодавства України та інших країн (підрозділи 1.3, 2.1, 3.2, 3.3); *догматичний* – з метою тлумачення правових категорій, уточнення понятійно-категоріального апарату, формулювання пропозицій до законодавства (розділи 1–3); *моделювання* – під час формулювання висновків до розділів і загальних висновків, а також пропозицій щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування (розділи 1–3); *соціологічні* (інтерв'ювання, анкетування) – для з'ясування думок практичних працівників правоохоронних органів, суддів, адвокатів щодо проблемних питань участі свідка на стадіях досудового розслідування, судового розгляду та шляхів їх розв'язання

(підрозділи 1.3, 2.2, 3.1); *статистичний* – дав змогу узагальнити результати соціологічних досліджень та вивчення матеріалів слідчої практики (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні та аналітичні матеріали Офісу Генерального прокурора України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної служби статистики України, низки міжнародних організацій за період 2013–2020 рр.; результати вивчення 180 кримінальних проваджень; зведені дані опитувань 511 респондентів (110 суддів, 55 прокурорів, 78 слідчих та 60 оперативних працівників Національної поліції України, 130 свідків, 78 адвокатів) у м. Києві; суддівська, слідча, прокурорська та адвокатська практика з урахуванням значного досвіду роботи автора в Національній школі суддів України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексним монографічним дослідженням теоретичних і практичних проблем процесуального статусу свідка у кримінальному процесі України з урахуванням сучасного стану кримінального процесуального законодавства та правоохоронної діяльності. У роботі обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій, зокрема:

вперше:

- з огляду на зарубіжний досвід, обґрунтовано необхідність законодавчого розширення прав свідка (ст. 66 КПК України) в частині присутності адвоката свідка при проведенні СРД та заперечення проти незаконних дій при їх проведенні з боку уповноваженої особи; оскарження дій дізнавача, слідчого, прокурора;

- з метою належного забезпечення правової регламентації участі адвоката свідка у кримінальному процесі запропоновано в § 5 КПК України з-поміж числа інших учасників кримінального провадження виокремити особу, яка надає свідку правову допомогу з подальшим закріпленням її процесуального статусу в новій ст. 67-1 «Представник свідка»;

- диференційовано порядок запрошення свідків до проведення СРД та інших процесуальних дій у разі якщо їх участь є обов'язковою та якщо таке запрошення визнається необхідним дізнавачем, слідчим чи прокурором;

- розкрито зміст підстав застосування до свідків заходів безпеки в кримінальному провадженні, виокремленні обставини, що мають враховуватися при цьому, надана їх характеристика, запропоновані відповідні зміни до чинного законодавства;

- запропоновано низку змін і доповнень до КПК України стосовно визначення процесуального статусу свідка як учасника кримінального провадження; відшкодування процесуальних витрат, пов'язаних із залученням свідків до проведення окремих СРД; забезпечення безпеки свідків;

удосконалено:

- кримінальне процесуальне визначення поняття свідка;
- систематизацію показань свідків за формою, характером висловлювання, способом надання, стадією кримінального провадження;

– наукові погляди на проблему закріплення процесуального статусу свідка як учасника кримінального провадження у кримінальному процесуальному законодавстві України;

– перелік обставин, що виключають участь свідків у кримінальному провадженні, зокрема за рахунок обмежень щодо фізичного стану, об'єктивного сприйняття обставин події, характеру стосунків з іншими учасниками кримінального провадження;

– бачення правових та організаційних засад забезпечення безпеки свідків, зважаючи на підстави, умови та порядок, що закріплені законодавством та нормативно-правовими актами відомчого (міжвідомчого) характеру;

дістало подальший розвиток:

– наукове бачення етапів становлення та розвитку правового регулювання процесуального статусу свідків на теренах України;

– структурні елементи процесуального статусу свідка (права, обов'язки, відповідальність), якого особа набуває після отримання повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом у порядку, передбаченому КПК України;

– обґрунтування проведення допиту свідків у невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, а також, з огляду на зарубіжний досвід, необхідність законодавчого визначення (обмеження) виняткових випадків, про які зазначено у ч. 7 ст. 223 КПК України, коли допускається застосування безперервного відеозапису ходу проведення СРД замість запрошення понятих й допиту їх під час судового розгляду як свідків проведення такої процесуальної дії;

– наукова позиція щодо показань, які є самостійним процесуальним джерелом доказів лише в тому випадку, коли вони надаються під час допиту, а отримання відомостей під час іншої СРД не є самостійним процесуальним джерелом доказів, оскільки таким джерелом виступає протокол цієї СРД;

– нормативно-правове урегулювання використання права на правову допомогу адвоката під час дачі показань та участі у проведенні інших процесуальних дій;

– пропозиції щодо надання правової допомоги свідку при проведенні допиту, слідчого експерименту, освідування, отримання зразків для експертизи;

– теоретичні положення, що визначають роль свідка у системі гарантій законності та обґрунтованості досудового розслідування відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства України;

– наукова аргументація щодо доцільності запровадження у вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство зарубіжного досвіду правової регламентації окремих питань участі свідків на стадіях досудового розслідування та судового розгляду.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки і пропозиції впроваджено та можуть бути використані у:

– *законотворчій діяльності* – під час внесення змін і доповнень до кримінального процесуального законодавства України;

– *практичній діяльності* правоохоронних органів України – у системі службової підготовки та в практичній діяльності органів досудового розслідування, при розробленні та вдосконаленні відомчих нормативно-правових актів, підготовці посібників, методичних рекомендацій;

– *освітньому процесі та науково-дослідній роботі* – під час розроблення відповідних науково-дослідних тем, підготовки монографій, підготовки та проведення лекцій, семінарських і практичних занять зі здобувачами вищої освіти під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Розслідування окремих видів злочинів» та «Доказування у кримінальному провадженні» (акт впровадження у діяльність Національної школи суддів України від 15.01.2021).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки оприлюднено на всеукраїнській та міжнародній науково-практичних конференціях, зокрема: «Актуальні питання державотворення в Україні» (м. Київ, 23 травня 2014 р.); «Актуальні проблеми кримінального права та процесу» (м. Кривий Ріг, 12 червня 2015 р.); «Малиновські читання» (м. Острогоз, 13–14 листопада 2015 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації відображено у дев'яти наукових публікаціях, серед яких п'ять статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному юридичному виданні, три – у збірниках тез наукових доповідей.

Структура дисертації. Робота складається із анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (192 найменування на 20 сторінках) та чотирьох додатків на 11 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 206 сторінок, із них основний текст – 165 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, надано відомості щодо шляхів і форм їх упровадження; наведено характеристику апробацій і публікацій дисертанта, у яких відображено основні положення роботи, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади участі свідка у кримінальному процесі України» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Генеza становлення та розвитку процесуального статусу свідка у кримінальному процесі України»* констатовано, що процесуальний статус свідка в Україні спочатку увійшов до норм звичаєвого права, а потім, із виникненням держави та права, розвитком її правової системи, отримав законодавчу імплементацію у кримінальних процесуальних нормах. Вперше процесуальний статус свідка найбільш повно сформувався до кінця ХХ ст., однак, переважно фрагментарно, визначилося його коло прав та обов'язків. У різні часи існування держави та права, як України так і зарубіжних країн

(Франції, Німеччини, Англії, Сербії) свідок вважався важливим учасником кримінального процесу, але законодавчій регламентації статусу цього суб'єкта приділялось мало уваги.

Зважаючи на історичний шлях, запропоновано таку періодизацію становлення та розвитку кримінального процесуального статусу свідка: звичаєвий (від VII-VI ст. до н.е. до XIII ст. н.е.); козацький (XIV ст. – до поч. XVIII ст.); імперський (XVIII ст. – XIX ст.); радянський (поч. XX ст. – 2012 рр., зважаючи на дію КПК 1960 р.); сучасний (2012 р. – наш час) періоди. Під час визначення генези його становлення та розвитку враховувались соціально-політична складова державного ладу відповідного історичного періоду та відображення положень, які впливали на розвиток і становлення правового статусу певної категорії осіб у нормативно-правових актах різного історичного періоду.

Така періодизація у повній мірі розкриває специфіку відношення влади до проблем процесуального статусу свідка за весь період становлення і розвитку держави та права України. Характерними рисами були: непослідовність; фрагментарність; розрізненість; невелика кількість джерел, які мали різне походження, неоднакову форму і відрізнялися різним змістом та історичним значенням. Головною ж вадою була відсутність єдиного визначення процесуального статусу свідка та підходу до врегулювання процесуальних відносин за його участі. На практиці, більшість закріплених прав та процесуальних гарантій свідка порушувалось, не завжди і не в повній мірі виконувалось, що посилює суспільний інтерес й актуальність дослідження.

У підрозділі 1.2 «Свідок як учасник кримінального провадження» доведено, що законодавче визначення поняття свідок (ч. 1 ст. 65 КПК України) не в повній мірі відповідає процесуальному становищу свідка, потребує конкретизації та узгодженості з іншими процесуальними нормами. Позаяк, зі змісту ч. 7 ст. 223 КПК України випливає, що свідками також можуть бути особи, які у якості понятих були присутні при проведенні СРД. Втім, свідки цієї категорії не володіють інформацією про обставини, що підлягають доказуванню та можуть повідомити лише про хід та результати проведення СРД, що у свою чергу явно не відповідає визначенню поняття свідок відповідно до ч. 1 ст. 65 КПК України. Тому, сформульоване авторське визначення поняття свідка у кримінальному процесі України згідно якого *свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань, а також фізична особа, яка була залучена до участі у проведенні слідчих (розшукових) дій дізнавачем, слідчим, прокурором та викликана в судові засідання, для надання показань стосовно умов та результатів їх проведення.*

Особа набуває статус свідка одразу після її офіційного виклику на допит. І саме з цього моменту вона отримує права та на неї покладаються обов'язки, передбачені чинним кримінальним процесуальним законодавством. Не заперечуючи проти необхідності роз'яснення прав допитуваному перед початком СРД, підтримано позицію вчених (М. Б. Головка, О. П. Кучинська,

С. В. Слінько) про перенесення етапу ознайомлення свідка з його правами, обов'язками та відповідальністю з моменту його допиту на момент виклику, а тому запропоновано законодавчо закріпити набуття процесуального статусу свідка після отримання повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом у порядку, передбаченому КПК України, за умови зазначення у повістці прав, обов'язків та відповідальності свідка. Акцентовано увагу на необхідності розширення правового статусу свідка, зокрема, відновлення права свідка подавати скарги на дії осіб уповноважених на проведення досудового розслідування.

Встановлено, що не менш важливим та не позбавленим суттєвих вад, виявився механізм реалізації виконання обов'язків, покладених на свідків у випадку застосування до них окремих заходів забезпечення кримінального провадження (здійснення приводу, накладення грошового стягнення) під час досудового розслідування кримінальних проступків, оскільки, законодавець не передбачив повноваження для ініціаторів (дізнавачів) їх проведення, що призводить до визнання недопустимими доказів та перешкоджає ефективному виконанню завдань кримінального провадження. З огляду на суттєву прогалину в законодавстві, запропоновано ч. 2 ст. 140 КПК України (привід) та ч. 1 ст. 146 КПК України (розгляд питання про накладення грошового стягнення на особу) викласти у новій редакції з урахуванням наданих пропозицій.

Доведено необхідність спрощення досудового розслідування при проведенні процесуальних дій за участі свідків, зокрема аргументовано надання можливості правоохоронним органам проводити допит свідків до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, з подальшим негайним їх внесенням по закінченню відповідної СРД, у зв'язку з чим доповнити ч. 3 ст. 214 КПК України. З однієї сторони це надає можливість реального закріплення доказів по «гарячим слідам» (зокрема, під час огляду місця події) з іншої – виключає необхідність свідку повторно прибувати на виклик слідчого, прокурора та ін., що в умовах карантинних обмежень, локдауна, поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, стало вкрай проблемним, що власне підтвердили і результати анкетування практичних працівників (88 % респондентів).

У підрозділі 1.3 «Показання свідка як джерело доказів» наголошено, що дієвість кримінального провадження на всіх стадіях кримінального процесу передусім залежить від змісту показань свідків. Особливістю встановлення об'єктивної істини є те, що дослідженню підлягають юридичні факти, які відбулись в минулому, а відновлюються вони, насамперед, з використанням показань осіб, які їх безпосередньо спостерігали або мають про них відомості, отримані з інших джерел. Це підтверджено і опитуванням суддів, які вказали на значимість таких джерел інформації: показання свідків (42 %), висновки експертів (19 %), показання потерпілого (17 %), документи (12 %), речові докази (10 %).

Звернута увага, що у п. 7 ч. 1 ст. 66 КПК України йдеться про право свідка власноручно робити лише доповнення і зауваження до протоколу,

показання в якому викладені не ним власноручно, а під запис особою, яка проводить допит. Утім, відповідно до ч. 7 ст. 224 КПК України свідок має право самостійно викласти свої показання. Для усунення законодавчої колізії та забезпечення юридичної визначеності доцільно у п. 7 ч. 1 ст. 66 КПК України закріпити, що *свідок має право ознайомлюватися з протоколом допиту та заявляти клопотання про внесення до нього змін, доповнень і зауважень, а також власноручно робити такі доповнення та зауваження, або власноручно викладати показання у протоколі допиту.*

Аргументовано, що численні порушення прав свідка, або неналежне їх забезпечення чи роз'яснення пояснюється з однієї сторони нехтуванням вимог КПК України з боку працівників, уповноважених на проведення досудового розслідування, з іншої – незнання правоохоронцями механізму їх реалізації, зокрема, компенсації (відшкодування) витрат особам, що викликаються до органів досудового розслідування, прокуратури тощо.

Доведено, що ключовою ознакою свідка як суб'єкта, який є джерелом показань, порівняно з підозрюваним, обвинуваченим та потерпілим, є наявність встановленого обов'язку давати показання, що підкріплено кримінальною відповідальністю за відмову від надання або за надання завідома неправдивих показань.

Систематизовано показання свідків за такими критеріями: за формою (показання надані в усній або письмовій формі (ч. 1 ст. 95 КПК України)); за характером висловлювання (показання щодо фактів, які свідок сприймав особисто (ч. 5 ст. 95 КПК України); показання щодо фактів, які ґрунтуються на поясненні іншої особи (показання з чужих слів) (ст. 97 КПК України)); за способом (показання надані безпосередньо слідчому, прокурору, суду (ст. 224 КПК України); показання надані дистанційно (у режимі відеоконференції) (ст. 232 КПК України)); за стадією кримінального провадження (показання надані під час досудового розслідування (ст. ст. 224, 232 КПК України); показання надані під час досудового розслідування в судовому засіданні (ст. 225 КПК України); показання надані під час судового провадження (ст. ст. 352, 354 КПК України)).

Розділ 2 «Особливості надання правової допомоги свідку у кримінальному провадженні» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Порядок надання правової допомоги свідку у кримінальному провадженні» звернута увага на те, що правова регламентація даного питання за КПК України є максимально спрощеною. Водночас, залишились не визначені права і обов'язки адвоката свідка, його процесуальне становище, порядок допуску до участі у процесуальних діях, що спричинило відповідні труднощі під час досудового розслідування та судового розгляду.

Взаємодія свідка та адвоката дозволяє ефективно поєднувати фахові юридичні знання з безпосередньою обізнаністю обставин кримінального правопорушення. Основні види адвокатського консультування свідка пов'язані з наданням правової інформації, роз'ясненням норм чинного законодавства,

написанням процесуальних документів, вирішенням інших процесуальних завдань.

Порядок та умови надання правової допомоги свідку визначаються відповідним договором, укладеним з вільно обраним адвокатом з-поміж професійного адвокатського корпусу України, як в усній так і в письмовій формі, залежно від виду надання юридичних послуг. У письмовому договорі повинно бути зазначено: прізвище, ім'я по батькові, адреса фізичної особи-клієнта; ті ж відомості щодо особи, яка уклала договір, якщо він укладається не особисто клієнтом; прізвище, ім'я по батькові адвоката (або назва адвокатського об'єднання), який надаватиме правову допомогу, та його адреса; зміст доручення: яка саме правова допомога має надаватися за угодою і де вона має надаватися (під час досудового розслідування, в суді першої інстанції); розмір гонорару, порядок його обчислення (фіксована сума, погодинна оплата) і внесення (авансування, оплата за результатом тощо); розмір, порядок обчислення і внесення фактичних видатків, пов'язаних із виконанням доручення; підписи осіб, які уклали договір.

Зауважено, що на відміну від підозрюваного, обвинуваченого, надаючи свідкові право користуватись правовою допомогою адвоката, законодавець України не передбачив можливості надання її безоплатно за рахунок держави. Враховуючи, що безоплатна правова допомога є видом державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб запропоновано п. 2 ч. 1 ст. 66 КПК України доповнити таким правом: *«користуватися під час дачі показань та участі у проведенні інших процесуальних дій правовою допомогою адвоката, в тому числі безоплатною правовою допомогою адвоката за рахунок держави у випадках, передбачених КПК України та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, повноваження якого підтверджуються документами, передбаченими ст. 50 цього Кодексу».*

Наголошено, що порядок надання безоплатної правової допомоги адвоката свідку повинен в першу чергу бути орієнтований на незахищені версти населення (осіб з інвалідністю, осіб, які отримують мінімальні пенсії, дітей-сиріт тощо) та включати такі види юридичних послуг: надання правової інформації; надання консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг та інших документів правового характеру; здійснення представництва інтересів у кримінальному провадженні.

У підрозділі 2.2 *«Надання правової допомоги свідку при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій»* запропоновано ряд тактичних рекомендації для адвокатів з надання правової допомоги свідку при проведенні окремих СРД (допит, слідчий експеримент, освідування, отримання зразків для експертизи тощо) за їх участі. Насамперед, адвокату необхідно акцентувати увагу свідка на тому, що вся інформація, отримана від нього не підлягає розголошенню, на неї

не поширюються строки давності та з приводу таких відомостей адвокат не може бути допитаний як свідок.

З'ясовано, що допит свідка в практичній діяльності правоохоронних органів є найпоширенішою СРД (87 % кримінальних проваджень), під час якої свідок виявляє бажання скористатись правовою допомогою. Під час допиту суть правової допомоги адвоката полягає у: наданні консультацій (роз'ясненні прав, обов'язків, відповідальності тощо); забезпеченні законності під час проведення СРД (контроль за дотриманням законодавства з боку працівників уповноважених на досудове розслідування кримінальних правопорушень, що забезпечує недопущення порушення прав та свобод допитуваної особи).

У ході опитування адвокатів встановлено, що головним своїм завданням під час проведення слідчого експерименту за участі свідка вони вбачали у тому щоб: свідку були роз'яснені його процесуальні права (35 %); відповідна СРД проводилась за умов, щоб не створювалася небезпека для його життя і здоров'я, не принижувалася честь та гідність, не завдавалася шкода (33 %); дотримувалась процедура проведення встановлена ст. 240 КПК України (21 %); зміст протоколу відповідав вимогам ст. 104 та ч. 6 ст. 240 КПК України (11 %).

Акцентовано увагу, що чинний КПК України, на відміну від КПК 1960 року та кримінального процесуального законодавства зарубіжних країн, не містить підстав та порядку призначення судово-психіатричної експертизи для свідків, що є необхідною умовою з'ясування чи міг свідок через свої фізичні або психічні вади правильно сприймати факти, що мають доказове значення, і відповідно давати показання про них. З метою об'єктивного досудового розслідування, судового розгляду та досягнення завдань кримінального провадження запропоновано доповнити ч. 2 ст. 242 КПК України п. 3-1 такого змісту: *«2. Слідчий або прокурор зобов'язані забезпечити проведення експертизи щодо... визначення психічного стану свідка за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності»*, а також ч. 2 ст. 65 КПК України п. 12: *«Не можуть бути допитані як свідки... особи, які в порядку ст. 242 КПК України визнані неосудними, з приводу обставин, які згідно висновку експерта вони не могли об'єктивно сприймати»*.

При призначенні та проведенні судово-психіатричної експертизи за участі свідка, порядок надання правової допомоги останньому, має бути аналогічним, як і при забезпеченні захисником прав підзахисного під час призначення судової експертизи та оцінки висновку експерта. Оцінюючи висновок судово-психіатричної експертизи свідка, адвокат має з'ясувати: чи були дотримані вимоги законодавства при призначенні та проведенні експертизи; чи не було обставин, які виключали участь експерта у кримінальному провадженні; компетентність експерта і чи не вийшов він за межі своїх повноважень; повноту відповідей на задані питання та їх відповідність іншим фактичним даним; узгодженість між дослідницькою частиною та підсумковим висновком експертизи; обґрунтованість експертного висновку та його узгодженість з іншими матеріалами кримінального провадження.

Розділ 3 «Забезпечення безпеки свідка у кримінальному процесі України та зарубіжних країнах» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Поняття та межі забезпечення безпеки свідка у кримінальному процесі України»* визначено, що найбільш розповсюдженими методами незаконного впливу на свідків є підкуп, або спроба підкупу (52 %), погроза застосування фізичного насильства (27 %), умисне знищення майна (10 %), викрадення близьких осіб (1 %), інші способи впливу, як в прямій, так і в анонімній формі (10 %), учинені, переважно, з метою спонукання свідка до дачі завідомо неправдивих показань, їх зміни, або відмови, що призводить до деморалізації суб'єктів процесу та перешкоджає встановленню об'єктивної істини у кримінальному провадженні. Численні випадки протиправного впливу на свідків та зловживання з боку правоохоронних органів в частині належного забезпечення механізму їх захисту та безпеки, обумовили потребу надати свідкові право відмовитися від дачі показань про обставини вчиненого кримінального правопорушення і особу, що його вчинила, якщо передбачені чинним законодавством заходи безпеки не можуть забезпечити його особисту безпеку, а також безпеку членів його сім'ї чи близьких родичів, або застосування заходів безпеки неможливе з будь-яких інших причин.

На сучасному етапі розвитку держави та права України суттєвим недоліком законодавства, в частині досліджуваного питання, є відсутність єдиної концепції забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, у тому числі і свідків, та неузгодженість діючої нормативної бази з нормами КПК України. Проблемні питання застосування норм кримінального процесуального права, які спрямовані на забезпечення безпеки свідка розподілено на правові та організаційні.

Констатовано, що на даний час підстави застосування заходів безпеки свідка є досить абстрактними та не дозволяють співставити затрати з рівнем загрози. Дискреційний характер повноважень, зважаючи на велику кількість уповноважених суб'єктів (слідчий, прокурор, суд), призводить до неефективного використання наданих законом можливостей забезпечення безпеки свідків та значних фінансових витрат з боку держави.

У підрозділі 3.2 *«Зарубіжний досвід забезпечення безпеки свідка від протиправних посягань»* наголошено на необхідності встановлення виключного переліку кримінальних правопорушень, під час розслідування та судового розгляду яких, можливе застосування заходів забезпечення безпеки свідків. Такий перелік доцільно сформулювати за ступенем тяжкості вчинюваних кримінальних правопорушень (на прикладі США та Німеччини), за предметом посягання (корисливі, насильницькі, корисливо-насильницькі тощо) та способом вчинення (групою осіб, організованою групою чи злочинною організацією).

Пріоритет безпеки свідка як учасника кримінального провадження знаходить активне відображення в процесуальному законодавстві країн як з англосаксонською, так і романо-германською правовими системами. З позитивного досвіду організації застосування заходів безпеки варто виокремити наступне: країни з англосаксонською правовою системою (США,

Великобританія) віддають перевагу матеріальній і соціальній стороні питань забезпечення безпеки, при цьому програма захисту поширюється не лише на свідків, але й на їх сім'ї та близьких родичів. Акцентовано увагу на тому, що окремо створені спеціалізовані органи по організації забезпечення безпеки свідків підпорядковуються тільки урядовим органам у ФРН та Італії, що дозволяє виключити зайві контакти з іншими відомствами та повною мірою реалізовувати надані законні права й виконувати покладені на них обов'язки; зводить до мінімуму корумпованість зв'язків, тим самим забезпечуючи належну безпеку осіб, які охороняються.

На основі вивчення зарубіжного досвіду, запропоновані процесуальні можливості убезпечення свідка від протиправного впливу, що не потребують значних фінансових затрат, відпрацьовані на практиці, є дієвими та підтримані опитуваними респондентами, серед яких: 1) допит свідка та одночасний допит двох і більше вже допитаних осіб у судовому засіданні слідчим суддею під час досудового розслідування, у тому числі дистанційно (91 %); 2) впізнання поза візуальним і аудіоспостереженням особи, яку пред'являють для впізнання (75 %); 3) впізнання у режимі відеоконференції в ході досудового розслідування та процесуальні дії у режимі відеоконференції під час судового провадження (68 %); 4) допит у суді свідка, з використанням технічних засобів з іншого приміщення чи в інший спосіб, що виключає ідентифікацію особи, у разі потреби – зі створенням акустичних перешкод (65 %); 5) допит свідка за відсутності певного допитаного свідка у судовому засіданні (59 %); 6) допит особи, яка перебуває за кордоном, за допомогою відеоконференції або телефонної конференції в порядку міжнародної правової допомоги (45 %); 7) ненадання доступу до матеріалів кримінального провадження щодо застосування заходів безпеки або видалення таких відомостей з матеріалів кримінального провадження (34 %).

У підрозділі 3.3 «Ефективність застосування та перспективи удосконалення заходів забезпечення безпеки свідка у кримінальному процесі України» підтримано парламентську ініціативу зі створення Національної служби захисту свідків та потерпілих (новий центральний орган виконавчої влади) фахові представники якої є незалежними від сторін кримінального провадження і є правомочними на погодження рішення про включення особи до програми захисту. Доведено, що реальний механізм забезпечення безпеки свідків можливий лише за умов: а) створення Служби захисту (Італія, Німеччина) – багатопрофільного органу, діяльність якого окрім безпосереднього забезпечення заходів безпеки свідків, повинна передбачати ще й інші види допомоги (соціальну, психологічну, реабілітаційну) у тому числі і після завершення всіх стадій кримінального процесу; б) прийняття нового Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» в якому закріпити головний критерій застосування заходів забезпечення безпеки до свідка, або включення його до програми захисту – внесок свідка для встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні щодо тяжких та особливо тяжких злочинів (показання мають бути достовірними, вагомими та суттєвими). У зв'язку з чим

доповнити ст. 36 КПК України новою ч. 6 та викласти її в наступній редакції: *«Генеральний прокурор, керівник обласної прокуратури, їх перші заступники та заступники мають право за наявності для цього підстав у кримінальних провадженнях щодо тяжких та особливо тяжких злочинів за погодженням з Національною службою захисту свідків та потерпілих приймати рішення про застосування заходів безпеки до осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»; в) визначення уповноваженого суб'єкта (за погодженням з представниками Національної служби захисту свідків та потерпілих) приймати рішення про застосування заходів забезпечення безпеки свідків – прокурора, як процесуального керівника досудового розслідування.*

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації на основі дослідження комплексу питань, що пов'язані з процесуальним статусом свідка у кримінальному процесі України, розроблені та обґрунтовані пропозиції, спрямовані на удосконалення кримінального процесуального законодавства і практики його застосування, головними з яких є такі:

1. Свідок є основним та особливим учасником кримінального провадження, ключовим джерелом інформації, однією з важливих гарантій дотримання законності на стадії досудового розслідування (на цьому наполягають 74 % працівників правоохоронних органів). Однак, з прийняттям КПК України у 2012 р. процесуальний статус свідка зазнав суттєвих коригувань, спрямованих на послаблення його законодавчої регламентації, а такий учасник кримінального провадження виявився найбільш незахищеною фігурою, по відношенню до якої можуть бути цілеспрямовано використані небезпечні методи (погрози, шантаж, заходи фізичного та психічного впливу для недопущення надання правдивих показань під час здійснення кримінального провадження). У зв'язку з чим науково підтверджено необхідність подальшого вдосконалення його процесуального статусу, створення надійної цілісної системи механізмів процесуальної підтримки та захисту його прав і свобод, що сприятиме безпеці свідка та значно посилить його правові позиції у кримінальному процесі.

2. Основу правового статусу свідка становить сукупність закріплених у кримінальному процесуальному законодавстві прав, обов'язків та відповідальності. Правовий статус свідка належним чином урегульований і деталізований законодавцем, з урахуванням запропонованих змін та доповнень, покликаний сприяти забезпеченню швидкого, повного й неупередженого досудового розслідування та судового розгляду. Однак, діюче процесуальне становище свідка не дозволяє йому ефективно реалізовувати свої функції у кримінальному провадженні. Відповідно ця категорія є вихідною під час удосконалення законодавства, що стосується участі свідка у кримінальному процесі України.

Процесуальний статус свідка взятого під захист, на відміну від загального як учасника кримінального провадження, має ряд характерних особливостей, зокрема, свідок додатково має право: подавати клопотання про вжиття заходів безпеки або про їх скасування; знати про застосування щодо нього конкретних заходів безпеки; вимагати від слідчого, прокурора, суду застосування додаткових заходів безпеки або скасування здійснюваних заходів; оскаржити незаконні рішення чи дії органів, які забезпечують безпеку, до відповідного органу вищого рівня, прокурора або суду.

3. Показання свідка є одним з найпоширеніших джерел доказів, які використовується у кожному кримінальному провадженні. Необхідність дослідження законодавчого унормування процесуального статусу свідка, порядку отримання від нього показань, з'ясування їх правової природи та використання в доказуванні обумовлюється потребами практики, оскільки саме на підставі показань свідків, у сукупності з іншими доказами, встановлюються обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Нерідко, за відсутності інших належних та допустимих доказів, судові рішення ухвалюється винятково на підставі показань свідків. Однак, показання є самостійним процесуальним джерелом доказів лише в тому випадку, коли вони надаються під час допиту. Отримання від свідка відомостей під час СРД не є самостійним процесуальним джерелом доказів, оскільки таким джерелом виступає протокол цієї СРД.

4. Залучення адвоката свідка обумовлено низкою чинників, серед яких: належний рівень фахової підготовки, наявність спеціальних знань з кримінального, кримінального процесуального законодавства та інших галузей, які мають вирішальне значення для реалізації діяльності з надання правової допомоги свідку; наявність практичного досвіду здійснення процесуальної діяльності з надання правової допомоги свідку за різними категоріями кримінальних проваджень; здійснення процесуальної діяльності з надання правової допомоги свідкові на професійній основі, тобто відповідно до певних стандартів професійної діяльності та з урахуванням закріпленої законом відповідальності за їх неналежне дотримання; особливий статус представника свідка, який передбачає наділення його додатковим обсягом прав та гарантій професійної діяльності, що у своїй сукупності розширює можливості для більш ефективного надання правової допомоги свідку.

З метою належного забезпечення правової регламентації участі адвоката свідка у кримінальному процесі запропоновано в § 5 КПК України з-поміж числа інших учасників кримінального провадження виокремити особу, яка надає свідку правову допомогу з подальшим закріпленням її процесуального статусу в ст. 67-1 «Представник свідка» у такій редакції:

«1. Представником свідка у кримінальному провадженні є адвокат, який надає йому професійну (правничу) допомогу на підставі положень цього Кодексу та в межах визначеного договору про надання правової допомоги. Представником свідка не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого у Єдиному реєстрі

адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю.

2. Повноваження представника свідка на участь у кримінальному провадженні підтверджуються документами, передбаченими ст. 50 цього Кодексу. Представник користується процесуальними правами свідка, інтереси якого він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо свідком і не може бути доручена представнику.

3. Представник свідка зобов'язаний використовувати засоби надання правової допомоги, передбачені цим Кодексом та іншими законами України, з метою забезпечення дотримання прав і законних інтересів свідка. Представник свідка без згоди свідка не має права розголошувати відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю в кримінальному провадженні і становлять адвокатську або іншу охоронювану законом таємницю.

4. Представник свідка після його залучення до кримінального провадження має право відмовитися від виконання своїх обов'язків лише у випадках:

1) якщо є обставини, які згідно з цим Кодексом виключають його участь у кримінальному провадженні;

2) незгоди з свідком щодо обраного ним способу надання правової допомоги;

3) умисного невиконання свідком умов укладеного з адвокатом договору, яке проявляється, зокрема, у систематичному недодержанні законних вимог адвоката, порушенні вимог цього Кодексу».

5. Запропоновано алгоритм дій з надання правової допомоги свідку під час досудового розслідування, який включає надання консультацій, інформації правового характеру, роз'яснень законодавства щодо участі у проведенні процесуальних дій (допит, слідчий експеримент, пред'явлення для впізнання тощо) та правової допомоги безпосередньо під час їх проведення; складання заяв, скарг та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав і законних інтересів свідка після закінчення процесуальних дій за його участі.

Основними функціями адвоката-представника свідка є консультативна (роз'яснення свідку його прав та обов'язків); захисна (захист прав та інтересів свідка); забезпечувальна (забезпечення дотримання прав свідка); запобіжна (запобігання кримінальному переслідуванню та тиску на свого клієнта з боку правоохоронних органів).

6. Забезпечення безпеки свідка визначено як сукупність передбачених законом методів, способів та засобів, які здійснюються державними і правоохоронними органами, по-перше, для захисту життя, здоров'я, майна та житла фізичної особи, якій відомі або можуть бути відомі відомості, що мають значення для кримінального провадження, членів її сім'ї, близьких родичів, по-друге, для досягнення завдань кримінального судочинства. Структуру механізму забезпечення безпеки свідка складає нормативно-правова основа його функціонування; правозастосування або безпосередня реалізація права

особи на особисту безпеку в кримінальному провадженні; гарантії реалізації права особи на особисту безпеку в кримінальному провадженні.

Першочерговими процесуальними заходами забезпечення безпеки свідка є: обмеження відомостей про нього в матеріалах (заявах, поясненнях тощо), а також протоколах СРД та інших матеріалах кримінального провадження, що передбачає заміну прізвища, імені, по-батькові в цих документах псевдонімами за постановою органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, слідчого, дізнавача, прокурора або за ухвалою слідчого судді, суду; проведення упізнання особи поза візуальним та аудіоспостереженням того, кого впізнають, з дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства; виклику на допит до слідчого судді виключно через орган, який здійснює заходи безпеки; накладення тимчасової заборони на видачу відомостей про свідка, взятого під захист, адресними бюро та іншими державними інформаційно-довідковими службами.

7. Порівняльні наукові дослідження кримінального процесуального статусу свідка низки європейських країн, США та держав СНД допомагають в умовах удосконалення законодавства та практики його застосування в Україні. Намагання ж учених поєднати в національному законодавстві положення кримінального процесу за англосаксонською та романо-германською правовими системами недостатньо аргументовані, адже демократичні країни, в яких сформовано правову державу, а суспільство має високий рівень правосвідомості й правової культури, характеризуються традиційною довірою до правоохоронних органів й посиленими заходами забезпечення безпеки такого учасника кримінального процесу. Тому стандарти захисту свідків, сформовані у правових системах зарубіжних країн, доцільно поєднувати з перевіреним практикою вітчизняним досвідом, а саме імплементувати в національне законодавство низку положень пов'язаних зі створенням спеціального органу, який покликаний забезпечувати належний механізм реалізації заходів безпеки свідків у кримінальному процесі України.

8. Наявність значної кількості нормативно-правових актів не вирішує сучасні прогалини в законодавстві щодо врегулювання забезпечення безпеки свідків у кримінальному процесі. Тому, з метою усунення правових колізій в питаннях щодо приводів і підстав застосування заходів безпеки свідків, запропоновано доповнити КПК України окремими статтями у яких чітко визначити правові підстави, порядок і гарантії забезпечення безпеки, а також оцінено перспективи вжиття низки організаційних заходів, спрямованих на протидію можливому впливу (тиску) на свідків з боку підозрюваного, обвинуваченого та інших зацікавлених осіб. На даний час лише дистанційні (насамперед в режимі відеозв'язку) показання свідків найбільше ефективно вирішують проблему захисту останніх від прямих і непрямих погроз, тиску чи залякування у ході процесуальних дій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Закревська Т. О. Міжнародний досвід з питання захисту свідків від злочинних посягань. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2015. Вип. 1 (54). С. 89–92.
2. Zakrevska, Tamara (2020). The concept and boundaries of witness security in the criminal process of Ukraine. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal*, 02 (26). URL: https://sp-sciences.io.ua/s2743976/zakrevska_tamara_2020_the_concept_and_boundaries_of_witness_security_in_the_criminal_process_of_ukraine_social_and_human_sciences_polish-ukrainian_scientific_journal_02_26 (accessed 25 August 2020).
3. Закревська Т. О. Генезис становлення та розвитку інституту свідка в Україні. *Правові новели*. 2020. № 11. Т. 2. С. 25–29.
4. Закревська Т. О. Правовий статус свідка у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2020. № 48. С. 54–60.
5. Закревська Т. О. Щодо поняття охорони прав, свобод та законних інтересів свідка у кримінальному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. Т. 2. С. 39–45.
6. Закревська Т. О. Показання свідка як джерело доказів. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. № 3 (69). Т. 2. С. 48–53.
7. Закревська Т. О. Деякі питання забезпечення прав учасників кримінального провадження. *Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 трав. 2014 р.)*. Київ : Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2014. С. 452–454.
8. Закревська Т. О. Захист свідків від залякування як складова ефективного виконання завдань кримінального провадження. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу: збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 12 черв. 2015 р.)*. Київ : ВД «Дакор», 2015. С. 130–132.
9. Закревська Т. О. Окремі питання захисту прав свідка у кримінальному провадженні. *Малиновські читання: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (Острог, 13–14 листоп. 2015 р.)*. Острог : Нац. ун-т «Острозька академія» 2015. С. 169–170.

АНОТАЦІЇ

Закревська Т.О. Процесуальний статус свідка у кримінальному процесі України. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису*.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (081 – Право). – Донецький юридичний інститут Міністерства внутрішніх справ України. Маріуполь, 2021.

У дисертації здійснено комплексне дослідження теоретичних і практичних проблем процесуального статусу свідка у кримінальному процесі України з огляду на нормативні положення чинного кримінального процесуального законодавства та теорію кримінального процесуального права України. Продемонстровано генезу становлення та розвитку процесуального статусу свідка у кримінальному процесі України. Надано кримінальну процесуальну характеристику свідка як учасника кримінального провадження. Охарактеризовано показання свідка як джерело доказів. Проведений аналіз порядку надання правової допомоги свідку у кримінальному провадженні й розглянуто специфіку її надання при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій. Узагальнено наукові погляди щодо поняття та меж забезпечення безпеки свідка у кримінальному процесі України й зарубіжних країнах. Запропоновано шляхи застосування та перспективи удосконалення заходів забезпечення безпеки свідка у кримінальному процесі України.

Ключові слова: свідок, кримінальне провадження, процесуальний статус, досудове розслідування, слідчі (розшукові) дії, процесуальні гарантії, правова допомога, адвокат, забезпечення безпеки учасників кримінального провадження.

Закревская Т.А. Процессуальный статус свидетеля в уголовном процессе Украины. – *Квалификационный научный труд на правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность (081 – Право). – Донецкий юридический институт Министерства внутренних дел Украины. Мариуполь, 2021.

В диссертации осуществлено комплексное исследование теоретических и практических проблем процессуального статуса свидетеля в уголовном процессе Украины, учитывая нормативные положения действующего уголовного процессуального законодательства и теории уголовного процессуального права Украины. Продемонстрирована история становления и развития процессуального статуса свидетеля в уголовном процессе Украины. Предоставлена уголовная процессуальная характеристика свидетеля как участника уголовного судопроизводства. Охарактеризованы показания свидетеля как источник доказательств. Проведен анализ порядка предоставления правовой помощи свидетелю в уголовном процессе и рассмотрена специфика ее оказания при проведении отдельных следственных (розыскных) действий. Обобщены научные взгляды относительно понятия и границ обеспечения безопасности свидетеля в уголовном процессе Украины и зарубежных странах. Предложены пути применения и перспективы совершенствования мер обеспечения безопасности свидетеля в уголовном процессе Украины.

Предложен алгоритм действий по оказанию правовой помощи свидетелю во время досудебного расследования, который включает предоставление консультаций, информации правового характера, разъяснений законодательства

об участии в проведении процессуальных действий (допрос, следственный эксперимент, предъявление для опознания и т.д.) и правовой помощи непосредственно под время их проведения; составление заявлений, жалоб и других документов правового характера, направленных на обеспечение реализации прав и законных интересов свидетеля по окончании процессуальных действий с его участием.

Дифференцированно порядок приглашения свидетелей к проведению следственных (розыскных) действий и иных процессуальных действий в случае, если их участие является обязательным, кроме случаев применения непрерывного видеозаписи хода проведения следственных (розыскных) действий, и если такое приглашение признается необходимым следователем или прокурором.

С целью устранения правовых коллизий в вопросах о поводах и основаниях применения мер безопасности свидетелей, предложено дополнить УПК Украины отдельными статьями, в которых четко определить правовые основания, порядок и гарантии обеспечения безопасности, а также оценены перспективы принятия ряда организационных мер, направленных на противодействие возможному воздействию (давлению) на свидетелей со стороны подозреваемого, обвиняемого и других заинтересованных лиц.

Ключевые слова: свидетель, уголовное производство, процессуальный статус, досудебное расследование, следственные (розыскные) действия, процессуальные гарантии, правовая помощь, адвокат, обеспечение безопасности участников уголовного судопроизводства.

Zakrevskaya T.O. Procedural status of a witness in the criminal process of Ukraine. – The qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation for the degree of the candidate of legal sciences, speciality 12.00.09 – criminal procedure and criminology; forensic examination; operational and investigative activities (081 – Law). – Donetsk Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. Mariupol, 2021.

In the dissertation, a comprehensive study of theoretical and practical problems of the procedural status of a witness in the criminal process of Ukraine is carried out, taking into account the regulatory provisions of the current criminal procedural legislation and the theory of criminal procedural law of Ukraine. The history of the formation and development of the procedural status of a witness in the criminal process of Ukraine is demonstrated. The article provides criminal procedural characteristics of a witness as a participant in criminal proceedings. The testimony of the witness is characterized as a source of evidence. The analysis of the procedure for providing legal assistance to a witness in a criminal process is carried out and the specifics of its provision during certain investigative (search) actions are considered. Scientific views on the concept and boundaries of ensuring the safety of a witness in the criminal process of Ukraine and foreign countries are generalized. Ways of application and prospects for improving measures to ensure the safety of a witness in the criminal process of Ukraine.

Key words: witness, criminal proceedings, procedural status, pre-trial investigation, investigative (search) actions, procedural guarantees, legal assistance, lawyer, ensuring the safety of participants in criminal proceedings.